

Mészáros Sándor: A Tanácsköztársaság és a vajdaságiak

A vajdasági magyar történetírás egyik legfrissebb eredménye Mészáros Sándor könyve, mely bemutatja az őszirózsás forradalom és a proletárdiktatúra vajdasági hullámveréseit, megszólaltatja az események vajdasági szereplőit.

Feldolgozások, jugoszláviai levéltárakban őrzött iratok, de elsősorban az akkori vöröskatonák, kommunisták és szociáldemokraták visszaemlékezései alapján követi a viharosan felgyorsuló, országos és helyi történelmet formáló eseményeket. Két szempontból vizsgálja ezeket: milyen volt a vajdasági származású forradalmárok szerepe, s ami a magyar olvasó számára bizonyára érdekesebb — hiszen általa alig vagy egyáltalán nem ismert tényekről, összefüggésekről van szó —, milyen segítséget nyújtott a Magyar Tanácsköztársaság az újonnan alakult Szerb—Horvát—Szlovén Királyság munkásmozgalmának. Kitér a szerző a Szovjet-Oroszországból a Tanácsköztársaság területére érkező délszláv kommunistáknak Jugoszlávia területén kibontakozó, a kommunista párt szervezésére irányuló tevékenységére is.

Mészáros bevezetéképpen utal arra, hogy a fejletlen, elsősorban kisiparral rendelkező, erősen mezőgazdasági jellegű Vajdaság területéről ezrek vándoroltak a Monarchia iparilag fejlettebb városaiba. Jelentős részük itt kapcsolódott be már az első világháború előtt a magyarországi munkásmozgalomba, a szerb nemzetiségűek pedig az MSZDP Szerb—Bunyevác Agitációs Bizottságának a munkájába, amely a *Sloboda* című lapot is kiadta.

A *reménység évei* című indító fejezetben a szerző 1917 tavaszától 1918 októberéig kíséri figyelemmel a magyar belpolitikai élet erjedését, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vajdasági hatását. Új színekkel gazdagítja az úgynevezett zöldkáderek (katonaszökevények) tevékenységéről alkotott eddigi ismereteinket, akik tömegesen rejtőzködtek a Fruška Gorában, „meg-meglátogatva” a környező falvak malomtulajdonosait, gazdag parasztjait, jegyzőit. Olvashatunk az ellenük irányuló tisztogató akciók eredménytelenségéről, a katonaszökevények sajátos szerepéről a forradalmi hangulat érlelődésében. A fejezet a vrdniki általános bányászsztrájk, a szabadkai szabómunkások bérharcának, valamint annak a vajdasági munkásmozgalom szempontjából jelentős kísérletnek a bemutatásával zárul, amely a *Sloboda* című szociáldemokrata lap újbóli megindítására irányult.

A szerző összefoglalja, és helyenként új adatokkal bővíti a polgári forradalomról kialakult ismereteinket, rámutatva a soknemzetiségű Vajdaságban kialakult helyzet sajátos vonásaira. Az őszirózsás forradalom első napjaiban a vajdasági — magyar és német — nemzeti tanácsok sorra jelentették be csatlakozásukat a Magyar Nemzeti Tanácshoz. Ugyanakkor viszont az újvidéki *Szerb Nemzeti Bizottság*, melyhez a többi SZNB is csatlakozott, kifejezésre juttatta, hogy az itt élő népek további sorsát a kialakulóban levő délszláv állam keretein belül képzelel el. A *Bánáti Köztársaság* kikiáltásának célja viszont éppen Magyarország területi integritásának megőrzése volt. A magyarországi polgári demokratikus forradalom győzelme, és a szerb csapatok bevonulása között eltelt időszak a Vajdaságban — írja a szerző — lényegében interregnum. A fegyverszünet rendelkezéseinek értelmében a szerb csapatok november 8—18 között megszállták a déli demarkációs vonalig húzódó területeket, majd november 25-én az újvidéki Népszkupstina határozatot fogadott el a Szerbiához való csatlakozásról. Ettől kezdve a Károlyi-kormány minden gyakorlati befolyása megszűnt ezeken a területeken, s az események ettől kezdve már új körülmények között, egy új állam keretein belül játszódtak.

A továbbiakban Mészáros Sándor kitér azoknak az okoknak az elemzésére is, melyek véleménye szerint a különböző nemzetiségű, foglalkozású és politikai beállítottságú, de elsősorban a magyar szervezett munkások tömeges átszökését idézték

elő a megszállt területekről. A szervezett munkások hittek az új, igazságosabb társadalmi rend megvalósulásában. A leszerelt katonák vagy nem tudtak, vagy nem akartak visszatérni a Vajdaságba, tekintettel a bizonytalan politikai helyzetre. A vajdasági származású aktív tiszték és hivatalnokok pedig a biztosabb egzisztencia reményében jöttek át a demarkációs vonalon — míg mások, s ezek száma volt a legcsekélyebb, nemzeti meg gondolásból.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulását ismertetve kiemeli: „A Kommunisták Magyarországi Pártjának vezetői hazai forradalmi tevékenységük első időszakától kezdve szoros kapcsolatban álltak a jugoszláv forradalmárokkal, és Budapest kezdett a közép- és délkelet-európai forradalmárok közötti internacionalista kapcsolatok kiépítésének egyik központjává válni.” Itt többek között megemlíti, hogy 1918 novemberében érkeztek Budapestre *Ivan Matuzović* és *Franc Drobnik* — a moszkvai jugoszláv kommunista csoport vezetőségi tagjai —, ahol találkoztak *Filip Filipović*tal, a Szerbiai Szociáldemokrata Párt titkárával, s meg tárgyalták vele az SHS Királyságban folytatandó forradalmi munka kérdéseit. Egyes jugoszláv forradalmárok, mutat rá a szerző, már Budapesten felvetették a jugoszláv forradalmi párt megalakításának gondolatát. Röviddel e találkozás után, 1919. január 6-án egy budai kisvendéglőben megalakították a *Délszláv Kommunisták Budapesti Csoportját* is.

Filip Filipović, az SZSZDP titkára, *Lazar Vukičević*, az OK(b)P jugoszláv szekciójának vezetője, valamint *Nikola Grulović*, a szekció vezetőségi tagja, hamarosan találkoztak a magyar fővárosban *Kun Bélával*. A szerző Vukičević és Grulović visszaemlékezései alapján ismerteti ezt a találkozást, melyen felvetették a magyar és jugoszláv forradalmi szervező munka összehangolásának lehetőségeit. A magyar kommunisták hamarosan jugoszláv elvtársaik rendelkezésére bocsátották futárszolgálatukat. „A kapcsolatot Budapesttel (Kun elvtárrsal) úgy tartjuk fenn, hogy minden héten futár megy Budapestre, onnan pedig Jugoszláviába, majd vissza, rendszerint hadifogyolytranszporttal, de sürgős esetben különrepülőgépen mennek.” — olvashatjuk a szerző által idézett egyik jelentésben. A budapestiek segítségével tartották a kapcsolatot Moszkvával is, s ezen az úton „...néhány példányban újságot és propagandafüzetet is tudnak küldeni, melyet Budapesten újra nyomatnak és Jugoszláviába küldenek.”

A kötet alapján e forradalmárok későbbi, már jugoszláviai tevékenységéből érdemese annyit jelezni, hogy *Vukičević* és *Grulović* vezetésével 1919. március 2-án a Vajdaságban megalakult a *Jugoszláv Kommunista Forradalmi Pelagić-Szövetség*, *Filipović* pedig hamarosan a *Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárt* egyik titkára lett.

Külön fejezetben tárgyalja a szerző az 1918—19-es szegedi eseményeket, melyben, mint köztudott, számos vajdasági származású forradalmár vett részt. *Andorka Sándornak*, a szegedi forradalmi események egyik kiemelkedő alakjának visszaemlékezései alapján rekonstruálja az első szegedi kommunista szervezet megalakulását, a pártvezetőség összetételét, munkáját. E részben állít emléket még *Széll Juliskának*, *Udvardi Jánosnak*, *Hermál Józsefnek*, *Spasoje Stejićnek* (a későbbi vidovdani mérénylő), *Jócsák Kálmánnak* és *Zarecsnik Jánosnak* — kiemelve tevékenységük vajdasági vonatkozásait.

A könyv további fejezetei sikeresen fogják át a proletárdiktatúra történetét, keretbe foglalják a szerző vizsgálódásának tulajdonképpeni tárgyát: a Magyarországon maradt vajdasági forradalmárok szerepét a Tanácsköztársaságban, a Tanácsköztársaságnak Jugoszláviára, pontosabban a Vajdaságra gyakorolt hatását.

Részletesen megismerkedhetünk a bácskai vörös ezred megalakulásának körülményeivel és forradalom alatti tevékenységével, a *Magyarországi Internacionalisták Szocialista-Kommunista Föderációjával*, s ezen belül is elsősorban a *délszláv szekció* munkájával. A föderáció — mely 15 különböző nemzetiségű szekció szövetsége volt — nemcsak a külföldi internacionalisták, de a hazai nemzetiségek forradalmi tevékenységét is irányította. „A szekciók szorosan együttműködtek országuk kommunista pártjaival vagy azokkal az osztályharcos forradalmi csoportokkal, amelyek a kommu-

nista pártok létrehozásán fáradoztak. Az is feladatuk volt, hogy a Vörös Hadsereg nemzetközi ezredeinek keretében a saját népcsoportjukból megfelelő létszámú alegységeket szervezzenek. Legfőbb feladatuk azonban a határon kívüli forradalmi mozgalmak erősítése volt...” — olvashatjuk Mészáros könyvében. A délszláv szekció élén olyan forradalmi tapasztalattal rendelkező kommunisták álltak, mint I. Matuzović, L. Vukičević. Matuzović a délszláv katonai egységeket szervezte, míg Vukičević feladata elsősorban határon túli forradalmi munka irányítása volt, de részt vett a szekció lapjának, a *Crvena Zastava*ának a szerkesztésében is. A lapból 12—15 ezer példány jugoszláv területekre is eljutott.

Szeretnénk felhívni az olvasó figyelmét a könyv azon részeire is, melyben a szerző elemzi a proletárforradalom lehetőségét Jugoszláviában. Ezzel kapcsolatban idézi a *Crvena Zastava* alábbi cikkét: „Jugoszláviát is mindössze néhány óra választja el a szocialista forradalomtól... A Jugoszláv Vörös Hadsereg feladata, hogy fegyverrel segítse a jugoszláviai testvéreinket ezen az egyedül helyes úton...” Áprilisban, májusban nemcsak a délszláv forradalmárok tartották érettnek a helyzetet a proletárforradalom kirobbanásához — jegyzi meg Mészáros —, hanem a Magyar Tanácsköztársaság vezetői is.

A májusi válság tárgyalásánál megismerjük, milyen szerepet játszott a fiatal *Sinkó Ervin*, a jugoszláviai magyar irodalom egyik legjelentősebb alakja, a belső ellenforradalmi erőkkel vívott küzdelemben Kecskeméten.

Könyve utolsó lapjain bemutatja a fehérterror bosszúállását, és azoknak a vajdasági forradalmároknak kalandos útját, kiknek végül is sikerült átjutni a határon, hogy ismét bekapcsolódjanak, immáron a jugoszláv munkásmozgalom harcaiba.

Bár hazai történetírásunk részletesen feltárta már a Tanácsköztársaság korszakát, a szerző mégis újat ad akkor, mikor a vajdaságiak, a délszláv munkásmozgalom és a Tanácsköztársaság kapcsolatát így, egy kötetbe foglalva adja az olvasó kezébe. A könyvet a Magyar Tanácsköztársaság vajdasági és délszláv vonatkozású dokumentumai teszik szemléletesebbé. (*Fórum*, 1974.)

A. SAJTI ENIKŐ

Lagzi István: Lengyel menekültek Zala megyében a második világháború idején

Tavaly nyáron, 78 éves korában távozott el az élők sorából dr. *Antall József*, a második világháború alatti „lengyelmentés” egyik fő szervezője, a legújabbkori lengyel—magyar kapcsolatok talán legérdekesebb fejezetének „koronatanúja”. Intő figyelmeztetés lehet elhunytá, az idő múlásával egyre kevesebben maradnak közöttünk azok közül, akik személyes élményként tudják fölidézni az eseményeket. Elmondhatjuk, hogy *Lagzi István* fiatal történész a huszonnegyedik órában vállalkozott a kutatómunkára, a magyarországi lengyel emigráció történetének föltárására. Ma még lehet találkozni „résztvevőkkel”, egykori lengyel menekültekkel, a velük kapcsolatban levő magyarokkal; családi levéltárakból, fénykép-gyűjteményekből értékes dokumentumokat lehet előbányászni, melyek holnap talán már nem kerülhetnének avatott kutató szeme elé. Lagzi István élt ezzel a lehetőséggel, föltáró munkájának eredményeképpen máris jelentősen gazdagodott tudásunk a lengyel menekültek magyarországi tartózkodásáról.

Egy emberöltőnyi a távlat, rendelkezünk tehát kellő distanciával ahhoz, hogy minden összetevőt gondosan mérlegelve, higgadt tárgyilagossággal lásson hozzá a magyar történetírás ehhez a sürgető föladathoz. Joggal állítja ugyanis bevezetőjében